

Geschichte der Juden in Dobříš.

Bearbeitet von
Realschulprofessor Dr. Klement Salač, Prag.

Dobříš, okresní město vzdálené 40 km na jihozápad od Prahy, rozkládá se malebně pod brdskými Hřebenými v kotlině kolem dokola obklopené rozsáhlými lesy, při státní, velmi frekventované silnici Praha—Písek—Vimperk—Pasov. Politickou správou náleží do Příbramě.

O nejstarších dějinách města není mnoho známo. Obecní archiv je chudý, neboť při stěhování radnice z budovy, kde je dnes okresní soud, do soukromého domu (nynějšího restaurantu u Sokolovně), byla většina starých listin z neznalostí zničena. Knížecí archiv je nepřístupný. Pravděpodobně některý z českých knížat Přemyslovců vystavěl na skále, uprostřed rozsáhlých a divokých hvozdnů srub, aby byl panstvu útulkem při lovu zvěře. Z něho časem povstal pevný loviště hradek, jehož zbytek je dosud zachovaný starý špychar na skále Varkači. Pod hřádem usazovali se nejprve lidé, kteří měli k hradu nějaké povinnosti a jimž se za to od panovníků dostalo zvláštních výsad (manové). Poněvadž tudy vedla též důležitá komunikační tepna, spojující Prahu s Bavorskem (zlatá stezka), povstaly tu zájezdní hospody a bývalá ves časem vzrostla na městečko. Dobříšský hrad a panství patřily původně ke koruně české. Čeští panovníci občas majetek tento zastavili a opět znova vypláceli, až konečně r. 1630 bylo panství i s hradem definitivně prodáno Brunovi hraběti z Mannsfeldu a bylo v držení tohoto rodu až do r. 1780, kdy rod Mannsfeldů knížetem Václavem po meči vymřel. Sestra posledního Mannsfelda provdala se za Františka knížete z Colloreda (jemuž patřilo Opocno), čímž vznikl rod Colloredo-Mannsfeldů, jenž je podnes držitelem velkostatku.

Poměr dobříšských židů k držitelům velkostatku a k starým patrimoniálním úřadům byl vždycky dobrý, pokud ovšem staré zákonodárství nebylo k židům tvrdé. Je známo, že za starých časů neměli židé žádných práv, nesměli mít vlastních domků, nesměli se ženit bez dovození vrchnosti, ani učiti řemeslům. Sedláci dovozovali židům, že si mohli na jejich pozemcích vystavěti domky. Půda zůstala sedláku, jen domek byl židův. Takové „židovny“ čili „Schutzhausy“ byly na D. tři: 1. Mayerovna, na pozemku bývalého gruntu Krásova, kde se židé scházeli k modlení dříve, než na tom místě byl vystavěn kostel, 2. Judovna, v místě, kde dnes stojí budova, vystavěná po bývalé Levinského otcárně, a 3. Klingerovna, na náměstí, dosud zachovaná. Ženiti se směl jen prvorozený syn, ostatní mívali s ženitbou velké svízele. Starý pamětník Ludvík Eisner, knihař v D., vyprávuje, že jeho příbuzní Mojžíš a Jakub Eisner, bývalí vojáci z válek na poleonských, byli již velmi staří a byli stále oddáni

Dějiny Židů v Dobříši.

Zpracoval
Dr. Klement Salač, profesor reálky v Praze.

jen podle židovského ritu. Jakubovy děti byly vedeny v matrice na jméno Süßland, Mojžíšovy na jméno Gärtner. Co chvíli docházela k vrchnostenskému úřadu udání, že žijí oba v konkubinátě. Vrchnostenský úřad poslal přípis rychtáři a tomu nezbylo než poslati obě ženy s dětmi postřkem do jejich domovských obcí. Ráno je dráb odvedl, k večeru je dobrosrdeční sousedé přivezli zase zpět. To se opakovalo několikrát, až konečně farář Royt ve Hbitech, muž lidumilný, slitoval se nad bývalými obránci vlasti a bez dotazů u vrchnostenského úřadu přepsal v matrice děti obou na jména jejich otců. Mnozí židé pracovali po léta pro vrchnostenský úřad: Wurm (sklenář), Eisnerové (knihaři), Fischer (sedlář), Bondy (klempíř) a jiní.

Nejstarší zprávy o prvních židech dobříšských.

O tom, kdy se první židé na D. trvale usadili, jak se jmenovali a čím se zabývali, nezachovaly se písemné dokumenty. Vzhledem k velkému obchodnímu významu dobříšské silnice, spojující Prahu s Pasovem, a k okolnostem, že zde byl královský hradek, lze za to mít, že se tu židé již v dobách pradávných zastavovali na svých obchodních cestách a že zde jistě některé rodiny byly i usazený. D. není daleko od Prahy (40 km), kde se usazovali židé již v dobách, kdy obyvatelé Čech byli ještě pohani. Ibrahim ibn Jakub, vzdělaný žid, obchodník z Afriky, jenž procestoval celou Evropu, uvádí ve své knize z r. 965, že do Prahy přicházeli židé ze země turecké (pravděpodobně nynějšího Maďarska), přivážejíce sem zboží arabské a byzantské, za něž vyměňovali mouku, cín, kozišiny a otroky. Není tedy nemožné, že židovští obchodníci zavítali občas i na D., ubírajíce se se svým zbožím na západ. Nejvíce židů ovšem usadilo se po českém venkově během třicetileté války. Byli to namnoze cizí židé, ze Španělska, a mnozí z nich byli v podezření, že jsou společní se Švédy. V těch dobách usadilo se asi také v D. a v okolí větší množství žid. rodin, jichž původní jména se ovšem nezachovala. V majetku ž. o. dobříšské je potvrzení městského úřadu v D., že ch. k. existuje v D. již od r. 1645. Židovský hřbitov má nejstarší náhrobek z r. 1650. Lidové podání praví, že hřbitov byl založen na místě, kde zemřelo několik židů, přicházejících z Vidně, odkud utíkali před morem. Je velmi pravděpodobné, že tyto cizinci měli v D. již souvěrce, kteří je pohřbili a o zřízení hřbitova se postarali. Markus Levinský, př. o. ž. v letech 1862 až 1879, poznamenává na titulním listě pamětní knihy, kterou zal. r. 1869, že události starších dob mohly být zaznamenány hlavně jen podle vyprávění starých pamětníků a pouze částečně podle zachovaných listin a soudí, že o. ž. vznikla již kolem r. 1500. Tím ovšem nemíní organizaci v dnešním slova smyslu.

Za potomky prvních na D. uselých židů možno pokládati staré židovské rodiny, jichž jména jsou uvedena ke konci 18. a na poč. 19. stol. ve spisech velkostatku. Jsou to rodiny: Mayer, Wurm, Levinský (Lövi), Abeles, Salamon, Jáchym, Perlmann (St. Hut), Rosenfeld, Fischer²⁾, Stern³⁾, Getreu, Langer (Druhlice), Schwarz⁴⁾ (Druhlice), Rubin (Višňová), Bondy, později Bondy (Druhlice), Eisner (Třtí), Reimann (Rosovice), Schalek (Druhlice), Glück (Druhlice), Bejk, později Bek a konečně Beck. Původní jména těchto rodin se nezachovala, byla pravděpodobně biblická: Izák syn Jakubův a pod. Německá jména těchto rodin pocházejí z dob císaře Josefa II., kdy vrchnosti dávaly židům jména většinou německá, pěkná nebo osklivá⁵⁾. Zaměstnáním byli dobříšští židé koncem 18. a na poč. 19. stol. hauzírníci, kteří chodili až do Bavor. Byli ve svých oborech odborně zapracováni. Jedni obchodovali plátnem (vébou), jiní sukní, někteří nakupovali obilí nebo peří a pod. Ale byli mnozí, kteří se živil i řemeslem. Markus Bernard Eisner ve Třtí byl koželuhem a jirchárem, jeho syn Wolf byl knihařem, druhý syn Mojžíš sklenářem a nejmladší Jakub řezníkem. Nejstarší syn Markuse Bernarda Lazar převzal řemeslo otcovo, z jeho tří synů nejstarší, Bernard, zalbil si za pobytu u strýce Wolfa řemeslo knihařské a vycvičil v něm i svého syna Ludvíka. Tak máme v jednom rodu doklad, že se židé rukodělné práci nevyhýbali.

Poněmáhla židovských rodin na D. přibývalo. Mezi podpisy na stanovách ch. k. z r. 1806 čteme, kromě uvedených již, jména: Schick, Fuchs (Rosovice), Fleischmann (Sv. Pole), Lichtner (Sychrov), Goldfänger (Knín), Klinger (Dobříš), Rezek (Čelýň), Singer (Čelýň), Klein (Čelýň), Růžicka, Grün (Čelýň), Fleischner (Čim), Neumann (Nová Ves), Friedmann (Čelýň).

Nynější organizace ž. o. pochází z r. 1890. Podle zákona ze dne 21. března 1890 zřízeno bylo v Čechách celkem 197 o. ž., před tím jich bylo 258. Dobříšská ž. o. povstala sloučením celé řady malých obcí: druhlické, hřiměždické, čelýňské, novoknínské, čimské. Obec druhlická mívala svého rb. a modlitebnu v soukromém domě, hřiměždická modlitebnu v soukromém domě a hřbitov u Něžné, čelýňská synagogu (vyhořela r. 1900) a hřbitov (dosud zachovaný), novoknínská synagogu (později prodanou), čimská synagogu (až do r. 1890). K obci čelýňské náležely svého času obec novoknínská a čimská, takže bývaly v dobříšském okresu před r. 1890 dvě ž. o., dobříšská a čelýňská. O. ž. kryje se celkem s obcemi okresu dobříšského. Jenom obec Kytín, Stříbrná Lhotka, Rymán a Zahorany náležejí k ž. o. mníšické. Za to byla z okresu příbramského dána pod správu ž. o. dobříšské obec Višňová.

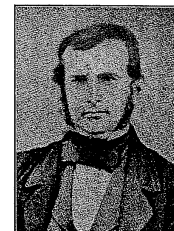
Dokud nebylo v dnešním smyslu organizovaných o. ž., volili si židé v každé politické obci za př. nejváženějšího souvěrce a ten jakožto roš ha kol řídil obec bez výboru. Pobožnosti konaly se v soukromých domech. Židovské matricy byly vedeny farními úřady řm. katolíckými. Teprve od r. 1866 je správa matricy v rukou židovských. Těhdy byl ustanoven správcem židovské matricy místní lékař MUDr. Moric Schön.

Starosty nábož. obce židovské byli: Lazar Mayer (1777—1780), Moses Mayer (1780 až 1792), Adam Levinský (1792—1800), Jakob Wurm (1800—1807), Bernard Levinský (1807 až 1812), Josef Abeles (1812—1818), Lazar Meyer (1818—1823), Mojžíš Levinský (1823—1836),

Jakub Beck (1836—1838), Vít Wiener (1838 až 1845), Bernard Braunstein (1845—1852), Bernard Levinský (1852—1862), Markus Levinský (1862—1879), Jakub Rotter (1879—1892),

Markus Levinský

Jakob Rotter

Ludvík Herrmann

Alexander Frankl

Eduard Bleier

Emil Schwarz

Josef Polák (1893—1896), Julius Levinský (1896—1900), Ludvík Hermann (1900—1902), Alfred Bondy (1902—1908), Hynek Schwarz (1908—1910), Alexander Frankel (1910—1921), Eduard Bleier (1921—prosinec 1928), Emil Schwarz (1929 až dosud).

Zvlášť vynikajících zásluh o. ž. o. získali si př. Markus Levinský, Jakob Rotter, Alfred Bondy, Alexander Frankel.

Markus Levinský byl 17 let př. obce, zemřel v D. 28. května 1889. Na hřbitově u hlavní cesty byl jemu i jeho choti vykázán zdarma čestný hrob. Jakub Rotter byl 13 let př., zemřel v D. dne 14. ledna 1892 a byl pohřben se stejnou počtou jako jeho předchůdce Markus Levinský. Jeho souvěrci nenazývali ho jinak než „perlou naší obce“.

Alfred Bondy, za jehož starostování vystavěna

byla nynější nová synagoga, zasloužil se velice vydatnou hmotnou podporou, kterou nezískal obci věnoval a tím dokončení stavby umožnil.

Alexander Frankel byl př. v nejtěžší době válečné, kdy velká počet polských uprchlíků do Dobříše zavítal. Těmto, po většině ubožákům, snažil se trpký osud zmírniti.

Nynější př. ž. o. Emil Schwarza pečuje rovněž velmi horlivě o záležitosti obecní. Dal důkladně opravit zadní část a dvůr obecního domu, nechal pořídit plechový kryt na střechu kostela nad oltářem, opraviti věž a zavést elektrické osvětlení.

Sídlem představenstva ž. o. je D. Místnosti má ve vlastním dvoupatrovém domě na náměstí čp. 20/39, zakoupeném v r. 1865 za 7200 zl. Na dvoře je kůlna pro uložení pohřebního vozu. Většinu místnosti má v nájmou poštovní a telegrafní úřad již z dob před světovou válkou. Před r. 1865 měla obce pouze malý domek čp. 56/46, který odkoupil Aron Rosenfeld za 600 zl. Ten patřil později postupně manželům Štovičkovým, Kamenickým a Peštovým.

*

Židovský hřbitov v D. je nejstarší památkou dobříšského židovstva. Je výhodně umístěn na sever od města mezi kopcem „Větrníkem“, na němž za starodávna v dobách sucha stával větrný mlýnec a mezi státní silnicí, vedoucí ku Praze. Jen přístup k němu je nepohodlný, úzkou, dešti rozervanou, zcela zanedbanou polní cestou. Byl založen na místě, kde dle lidového podání zemřeli „Askenazi“, t. j. židé Němci. Nejstarší náhrobek pochází z r. 1650°), z čehož lze souditi, že byl hřbitov založen někdy v první polovici sedmnáctého st. Byl zřízen na pozemku velkostatku a židé byli povinni platiti velkostatku ročně 25 zl. rýnských „šugeltu“ za to, že zde jejich drážnost chránili, kterážto částka zvýšená byla později, když se hřbitov rozšířil, na 31 zl. r. Původní hřbitov neměl rozlohu ani tvar nynějšího. Zaujímal plochu 34 × 33 m. V r. 1781 byla k němu připojena další plocha jen o něco málo menší (33 × 30 m), v r. 1863 pak druhá nepravidelná 111 × 80 × 94 × 68 m, čímž povstal nynější tvar nepravidelného čtyřúhelníka rozměrů 142 × 70 × 130 × 80 m. Dnes je vchod do hřbitova od východu, obrácený k státní silnici, kdežto původní hřbitov měl úzkou branku poblíž jihozápadního rohu, jež byla později částečně zazděna a přeměněna na skladiště náciní.

Tato stará, dnes již neexistující branka, je památná tím, že tu v r. 1849 padla do náručí Reb Wurmovi mrtvola ženy den předtím pohřbené, kterou neznámý zlosyn vykopal, okradl o pohřební plátna a opel o vrátka hřbitovní. Toto vykopávání mrtvol, jež trvalo až do r. 1851 a způsobilo velké zděšení mezi obyvatelstvem, bylo ukončeno dopadnutím pachatele, hrobníkovy pomocníka, jenž se přiznal, že olupoval mrtvolu o pohřební plátna z pověry.

Třetí pozemek hřbitovní, zakoupený v r. 1863 od hostinské Johanný Sireichové, nebyl hned připojen ke hřbitovu, nýbrž až teprve v r. 1877. T. r. byl hřbitov jako jediný celek ohrazen a vkusně upraven. Na nepoužívaném prostranství hned za vchodem byl vysázen lesík, jenž do dneška značně vzrostl. Hřbitov má i vlastní studni s čerpadlem.

Podle výše uvedeného má hřbitov tři oddělení, první oddělení je nejstarší jeho část, kde se dávno již nepohřbívá. Hřbitovní matrika byla založena 7. února 1850. Od toho dne až do 19. listopadu 1877 bylo na II. oddělení pohřbeno 324 osob. První osobou pohřbenou na III. oddělení byl Abraham Schnabel, zemřelý v prosinci 1877. Jeho syn založil nadaci 1000 zl., aby

z ní úroky ve výroční den úmrtí otcova rozděleny byly chudým. Do r. 1930 pohřbeno bylo od r. 1877 421 osob, tedy celkem od r. 1850 815 osob. Z těch došlo věku přes 100 let 5 osob, přes 90 let 10 osob, přes 80 let 79 osob, přes 70 let 74 osob.

V r. 1909 bylo nařízeno okresním hejtmánstvím v Příbrami, aby do hřbitovní matriky zapisováno bylo i jakou smrtí pohřbené osoby zemřely.

Z osob pohřbených na hřbitově největšího stáří dožil Jakub Neu Juda Leib, jenž zemřel 1. července 1835 ve věku 104 r. Byl rb. v Druhicích. Pod jeho dozorem napsali a vlastním nákladem poříдили druhlísti žáci toru, uloženou nyní v synagoze dobříšské. Jeho žák Josef Schwarz napsal toru, kterou zakoupil a obci dobříšské daroval Šimek Beck (bývalý majitel domu, v němž je nyní hotel Heinz) na památku konfirmace svého prvorozeného syna Jindřicha. Juda Leib byl velmi vzdělaný a zasloužilý rb. Jeho hrob nemá náhrobku. Mimo něj jsou na hřbitově pohřbeni ještě dva dobříšští rb.: Wolf Brunner (byl rabinem v letech 1823—1825) a Bernard Mandl (byl tu rb. v letech 1867—1895, zemř. 30. pros. 1895).

O hřbitov pečují „Pohřební bratrstvo“, jehož vznik, jak jsme dříve uvedli, sahá do dob velmi dávnych. Ch. k. podporuje židovskou chudinu a nenechá nikoho choditi zebrotou po obcích. Hradí též veškeré výdaje nemocenské a pohřební, takže žádný žid v okrese nedovoloval se ještě podpory u své domovské obce. Nejstarší zachované stanovy bratrstva pocházejí z 18. února 1806. Jsou psány německy a podepsány Mojžíšem Levinským, Jakobem Schickem a Alexandrem Schickem. Psal je Jakub Abeles. Pod podpisy představenstva je řada podpisů ze všech obcí, které tenkrát náležely pod správu ž. o. dobříšské. Staré stanovy bratrstva z r. 1775 se nezachovaly.

Až do r. 1892 spravovali bratrstvo př. ž. o. Toho roku zvolen byl za představeného ch. k. Adolf Wiener a setrval v této funkci až do r. 1895. Po něm je převzal Josef Polák (1895—1907), jenž byl za zvláštní zásluhy o bratrstvo na valné hromadě dne 11. srpna 1907 jmenován jeho prvním čestným členem. Po něm předsedal Hynek Schwarza (1907 až 1908), načež následovali: David Gans (srpen—září 1908), Josef Polák (září—prosinec 1908), Ludvík

Ludvík Eisner

Jindřich Hermann

Herrmann (leden—říjen 1909). Tomuto byl za zvláštní zásluhy o bratrstvo věnován usnesením ze dne 20. října 1909 čestný hrob. Potom předsedli Ludvík Eisner (v listopadu 1909), Emil Arstein (1909—1912), Leopold Lederer (1912 až 1913). V r. 1913 zvolen byl za př. ch. k. opět Ludvík Eisner, 1913—1931 a po jeho smrti Jindřich Hermann od 7. února 1932 dodnes.

Kustodem u ch. k. byl v r. 1819 Heřman Wurm, po něm od r. 1819—1879, tedy celých 61 let Lazar

Wurm. (On to byl, jenž našel na hřbitově první mrtvolu oloupenou o pohřební plátna, jak bylo výše uvedeno.) Po něm ve funkci kustodů následovali: Karel Fleischmann (1879—1899), Alois Polák (1899

Alois Polák

MUDr. Richard Frankl

až 1921), jenž byl zároveň chrámovým kantorem a učitelem náboženství a posléze Samuel Rubín.

Vedle zmíněného již př. Josefa Poláka byli jmenováni usnesením valné hromady čestnými členy ch. k. též Eduard J. Weinmann z Ústí nad Labem a jeho choť Luisa roz. Levinská (5. června 1921), Leopold Lederer (20. února 1927) a Ludvík Eisner, všichni za zvláštní zásluhy, jichž si o bratrstvo a ž. o. získali.

*

Za starodávna scházeli se dobříšští židé, jako všude jinde, k pobožnostem ve světnici některého souvěce. V roce 1745 konaly se pobožnosti v „Schutzhausu“ Mayerovně, který stál na pozemku původně knížecím, později knížecím kucháři Janu Krásovi prodaném, jenž si tu zřídil živnost hostinskou. Byl to bývalý hostinec „U lva“, dnešní sokolovna. Místnost v Mayerovně vzrůstající obci časem, nevyhovovala, proto rozhodli, že se přikročí k stavbě kostela. Knižecí hospodářský úřad určil pro stavbu kostela pozemek, ležící za městem napravo u příbramské silnice, kde se dosud říká „Na chmelnici“, dnes již zastavěný rodinnými domky. Zástupci ž. o. Lazar Mayer, Josef Jáchym, Mojses Mayer a Abraham Salomon nebyli však s navrženým místem spokojeni, neboť si přáli mít kostel ve městě a ne za městem. Prosili proto snažně, aby jim bylo dovoleno odkoupiti si od hostinského Krásky zahrádku, ležící za hostincem poblíž Mayerovny. Tehdejší kníže Jindřich z Mannsfeldu dal k tomu svolení 14. června 1777 a koupě provedena již 18. června téhož roku. Za pozemek zapláceno hotově 90 zl. rýnských. Kníže daroval židům na stavbu kostela potřebné dříví a nečítal jim ničeho za práci tesařskou. Nová synagoga byla zděná, měla kamennou podlahu a byla kryta šindelem. Nevýhodou bylo, že, ačkoliv stála u samého náměstí, nebylo ji dobře viděti, poněvadž prostor před ní byl zastavěn. Zde se konaly pobožnosti až do r. 1807, kdy v noci z 29. na 30. červen vyhořela tak, že zůstaly jen holé zdi. Oheň vznikl na seníku, postaveném na dvoře hospody. Poněvadž nebylo po ruce hotových peněz, aby znovuzřížiti kostela mohlo být provedeno, bylo dáno za souhlasu krajského úřadu v Berouně vrchnostenským úřadem v D. dovolení, aby potřebné peníze k obnově směl býti opatřen sbírkou mezi souvěci. Sbírací pas, vydaný v D. dne 26. července 1807, potvrzený v Berouně 27. července 1807, je uložen v archivu ž. o. Sbírku provedli Šimon Getreu a Markus Fischer. Představeným ž. o. byl v té době Bernard Levinský. První sbírky mnoho nevy-

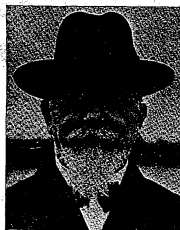
nesly. Teprve když s dovolením zemského gubernia bylo možno sbírat po celé zemi, což svědčeno Jakub Wurmovi a Jakub Perlmannovi, sešlo se 400 zl. c. m. Z těchto peněz byla vyhořelá synagoga znovuzřížena. Kníže Rudolf poskytl dříví za 80 zl. s podmínkou, že bude zapláceno do 10 let. Vnitřek synagogy byl upraven tak, že kolem oltáře, stojícího uprostřed, sestaveny byly pulty a sedadla. Nábytek pořídl místní truhlář Jan Kopáček. V r. 1847 byla odstraněna z kostela kamenná podlaha a dány sem nové lavice, zhotovené vnukem zmíněného truhláře Kopáčka. Jsou dosud zachovány v novém kostele. V r. 1868 byl kostel vymalován a truhlář Jan Toman z D. zhotovil nové dvě lavice. Na strop zavěšen nový lustr skleněný, zhotovený ze dvou menších starých sklenářem Leopoldem Wurmem, rodákem dobříšským, na stěny dáno 8 nových svítilen a postaveny dva kandeláby. V takovém stavu zůstal starý kostel až do r. 1904, kterýžto je pro n. o. z památný tím, že mohla otevřítí kostel důstojně, na místě velmi příhodném, nedaleko náměstí postavený a stíhlou věží zdaleka patrný. Dne 11. ledna r. 1903 koupila ž. o. od manželů Karla a Marie Tümlerových dům na rohu Rosovické a Brodecké ulice. Zbouráním domu získáno místo na stavbu nového kostela a ještě zbylo místo na malou zahrádku, takže bylo možno prostranství kolem kostela ohraditi vkusnou železnou mříží na zděném spodku. Náklad na stavbu nového kostela činil 56.000 K. Plány zhotovil architekt Alois Richter v Praze, stavbu provedli místní zedníci mistr Václav Havlíček a František Kadlec. Náklad na stavbu, na tehdejší dobu velmi značný, uhrazen byl z dobrovolných příspěvků členů obce a z darů poskytnutých příznivci. Tehdejší př. ž. o. Alfred Bondy, nájemce knížecích dvorů, dal stavětlům k dispozici všechny potahy po celou dobu stavby úplně zdarma a nechal mimo to kostel na své útráty vymalovati. Emma Fischmannová k uctění památek svých rodičů, Arona a Anny Rosenfeldových, věnovala dvě barevná okna, Luisa Weinmannová roz. Levinská darovala dva kandeláby, Klára Kellnerová dva stříbrné svícny, Rebeka Levinská bílý, hedvábný, zlatem vyšívaný proches, Rosa Porgesová vyšívanou přikrývku na modlitební stůl, ch. k. poříдила lampu na věčné světlo. Kostel byl slavnostně vysvěcen 28. srpna 1904. Účastnili se zástupci všech místních úřadů a spolků, domácí obyvatelstvo bez rozdílu vyznání, množství hostů z celého okresu dobříšského, z okresů sousedních a z Prahy. Věčné světlo rozžehl rb. dr. Aladar Deutsch z Prahy. Slavnostní řeč pronesl rb. dr. Weiner z Král. Vinohrad. Pěvy obstaral vr. kt. Bela Guttman z Vidně. Závěrečnou řeč pronesl dobříšský rb. dr. Samuel Wolf Link, jenž odevzdal kostel jeho účelu. Před obřady v novém kostele byly tory ze starého kostela v slavnostním průvodu, jehož se účastnilo několik tisíc lidí, pod baldachýnem přeneseny do nového stavotánku. Stará budova kostela byla prodána manželům Keckovým, kteří zřídili z něho taneční a divadelní sál a připojili ho ke svému hostinci „U lva“, bývalému to hostinci knížecího kucháře Krásky, k němuž později přistavěna byla sokolovna.

Kostelní starosty od roku 1859 byli: Bernard Braunstein, Josef Polák, Berthold Ronaburger, pak opět Josef Polák, dále Leopold Burg, Leopold Frankel, v přítomné době zastává tuto funkci Josef Frankel.

Rabín o. ž. byli: Wolf Brunner (1823—1825), Joel Frankl (1825—1837), Lazar Moravec (1837 až 1839), Josef Klingenberg (1839—1854), Synek (1854—1855), Jáchym Spiro (1855), Jáchym Wurm (1855—1862), Max Lambert (1862 až 1864), Moric Dux (1864—1865), Abraham Utitz

Rb. Bernard Mandl

Rb. Dr. S. Wolf Link

Rb. Dr. J. Eisenberg

Anna Levinská

(1865—1866), Bernard Mandl (1867—1895), Dr. Samuel Wolf Link (1895—1904). V letech 1904 až 1905 zastupoval rb. Alois Polák, chrámový kantor. Od r. 1905—1909 byl rb. Dr. Samuel Arje, od r. 1909 Dr. Isak Eisenberg, který zemřel po delší nemoci v Praze v r. 1926. Od t. r. je místo rabína neobsazeno, zastupuje jej prozatím Leopold Lederer. Z uvedených rabínů byl jediný, Jáchym Wurm, rodák dobříšský.

Až do konce 18. stol. chodily žid. děti s křesťanskými do farní školy. Na počátku 19. stol. byly vyučovány žid. děti soukromě učiteli, které platil a nad nimiž měl dohled rb. Nebyly to vždycky silně spolehlivé a někteří se dlouho v D. nezdřeli. Vyučovacím jazykem v žid. škole byla němčina. Řádné vyučování v žid. škole bylo zavedeno teprve v r. 1852 za př. Bernarda Levinského, jenž zrušil t. zv. „chejdr“, jak se tenkrát žid. škole hebrejsky říkalo a zavedl vyučování řádně kvalifikovanými učiteli. Z této školy vyšlo na sta žáků a žaček, kteří neměli příležitosti dále se vzdělávat a přece se ve světě nezatratili a mnozí z nich i vynikli.

Za Bernarda Levinského vyučovalo se v malém domku ž. o., který zakoupila v r. 1838 od Josefa Jechouta (č. p. 56/46 v uličce, spojující náměstíčko před novou synagogou s příbramskou silnicí). Za př. Marka Levinského, jenž nastoupil po svém bratru Bernardovi, koupila obec velký dům na náměstí, který dodnes drží a zřídila v přízemí (dnes poštov. úřad) učebnu. V r. 1865, kdy vydány byly nové školní zákony, bylo další trvání školy i na základě nových zákonů povoleno a v r. 1870 byla prohlášena za soukromou. K úplnému zrušení židovské školy došlo v r. 1907.

Z učitelů, pokud bylo možno zjistit jejich jména a dobu působení v D., uvádíme: Jakub Deutsch (1816), Neumann, Khon, Rezek z Modřan, Bernard Bärrner, Möles, Heller, Abraham Kleinzeller (1862), Kleinfinger (1863), Moric Dubský (1863—1866), Zikmund Fischl, Stránský, Mauthner, David Löwy (1874 až 1899), Ludvík Kollmann (1899—1906) a Žofie Schwarzbörgová (1906—1907). Učitel Neumann z Nové Vsi, jmenovaný na druhém místě, vyřezal v r. 1821 krásný obraz, jenž je uložen v kostele. Největší zaslouha o obec získal si učitel David Löwy, jemuž děkuje velká většina nynější generace za své vzdělání.

Dobročinné spolky.

Vedle „Dobročinného a pohřebního bratrstva“, o němž je podrobná zmínka ve stati, pojednávající

o hřbitově, je v D. ještě Dámský dobročinný spolek, založený již v r. 1867. Předsdkyněmi tohoto spolku byly: Eleonora Becková (1865—1869), Anna Levinská (1869—1892), Klára Kellnerová (1892 až 1914), Anna Poláková (1914—1920). V letech 1920—1924 vedl prozatím zálčností spolkové př. ž. o. Eduard Bleier. V r. 1924 převzala předsdknictví Gabriela Guthová. Bylo to v době, kdy následkem předcházejících mimořádných válek způsobených poměrů veškerý spolkový majetek byl značně znehodnocen. Její neúnavně péči podařilo se celý spolkový majetek zachránit a přivést do původního stavu.

V r. 1929 ujala se předsdknictví Růžena Frankelová.

Jednateltem spolku od jeho založení až do r. 1916 byl Markus Windt.

Dobříšští židé intelektuálové.

Rodáci z Dobříše a okolí.

Chajim Wurm, byl rb. zemřel v Dol. Kralovicích u Ledče. — Dr. Julius Wiener, advokát a obhájce ve věcech trestních v Praze. — MUDr. Karel Fleischmann, rodák z Bukové, primář ve Vídni. — JUDr. Karel Fleischmann, advokát v Karl. Varech (zemřel). — JUDr. Karel Fleischmann, adv. koncipient v Ném. Brodě. — Karel Fischer,

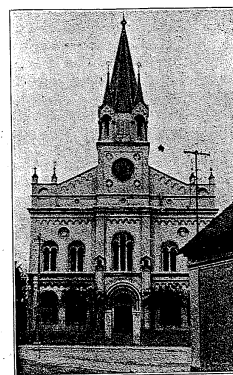
Eleonora Becková

Gabriela Guthová

nar. 1859 v D., zemřel 24. dubna 1906 v Praze. Po voláním úředník magistrátu hlavního města Prahy, byl činným literárně a žurnalisticky. Byl spoluzakladatelem organizace českožidovské. Redigoval 22 let Kalendář českožidovský a 9 let Českožidovské Listy. Přispíval literárně též do Ottova Slovníku. — MUDr. Karel Beck, profesor v Chicagu. — MUDr. Heřman Pollak, lékař na Hořovicích. —

MUDr. Richard Frankel, stát. obvodní a železniční lékař v D. — PhDr. Artur Polák, středoškolský profesor, slavista. — JUDr. Emil Polák, bratr předcházejícího, advokát v Praze. — MUDr. Ludvík

Synagoga (vnějšek)

Glück, rodák ze Sv. Pole, vrchní státní lékař. — Robert Schwarz, inženýr v železniční službě. — Emil Fischer, činný ve straně soc.-dem., redaktor časopisu „Naše Obrana“ v Příbrami (zemřel). — Abraham, vulgo August Stein, rodák z N. Knína, magistr. rada v Praze, prezident náb. obec v Praze. — MUDr. Alois Herrmann, zubní lékař, nyní v Kladně. — MUDr. Eduard Schwarz, odborný lékař, nyní v Praze. — Josef Schwarz, bývalý centrální inspektor stát. drah ve Vídni (zemřel). — Ing. Eduard Aschermann v Kladně. — MUDr. Gustav Aschermann, lékař v Tel Aviv v Palestině. — MUDr. Josef Wiener, psychiatr, nyní v Praze.

Cizí rodáci v Dobříši působící.

Dr. Moric Schön, byl městským lékařem v letech šedesátých minulého století po 3 roky a zároveň správcem židovské matriky. — MUDr. Siegfried Kapper (nar. r. 1821 na Smíchově, zemřel r. 1879), vynikající českožidovský spisovatel a básník, znamenitý znalec jihoslovanské poesie. Přistěhoval se na D. jako svobodný lékař r. 1854. Bydlil tu v domě č. 108 na nároží hlavního náměstí a Pražské ulice, náležejícím Vítu Wienerovi. Brzy vstoupil ve sňatek s Annou Hartmannovou, sestrou známého českoněmeckého básníka Morice Hartmanna, rodáka z Trhových Dušníků u Příbramě. Z D. se odstěhoval v r. 1861. — Po něm byl městským lékařem výše zmíněný MUDr. Moric Schön a po něm následoval Dr. Samuel Porges, jenž se později odstěhoval do Mariánských Lázní, kde se stal lázeňským lékařem. — Dr. Isak Eisenberg, rodák z Minsku, byl rb. v D. od r. 1909 až do r. 1926, kdy zemřel v Praze, byv tam v těžké chorobě ošetřován v nemocnici Milosrdných bratří. Byl výborným znalcem hebrejštiny a arabštiny, napsal mnoho vědeckých článků, jež byly uveřejněny hlavně v Leydenu. Ovládal též několik moderních jazyků. Z prací v jazyku českém uvádíme spis: Kabbala, židovská mystika, vydaný nákladem akad. spolku Kapper v Praze. Viz též seznam rb. a učitelů židov. školy, kteří většinou nebyli rodáky dobříšskými.

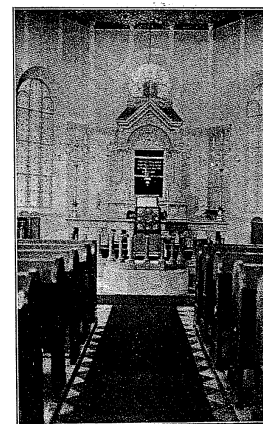
Dobříšští židé činní v obecní a okresní samosprávě.

Příslušníci ž. o. dobříšské byli od 2. polovice minulého st. činní v obecní a okresní samosprávě: Svědčí to o dobrém soužití židovských obyvatel města s jinovci. Členy obecního zastupitelstva byli Jakub Rotter, Marek Levinský, Bernard Levinský, Josef Beck v letech sedmdesátých až devadesátých minulého st. V pozdějších letech je vystřídali Filip Kellner, Alfred Bondy, Alexander Frankel, Hynek Schwarz, Markus Windt. Členy městské rady byli Marek Levinský, Alfred Bondy, Alexander Frankel, Emil Arnstein. Po převratu státním, kdy volební řady byly změněny, kandidovali židé částečně samostatně, částečně byli kandidováni jednotlivými politickými stranami. Od r. 1919 do r. 1923 byl členem městské rady Emil Arnstein, od 1923—1927 Eduard Bleier, od 1927—1932 MUDr. Richard Frankl (za čs. soc. dem.). Ve volbách, konaných 1932, obdrželi mandáty MUDr. Richard Frankl (za čs. soc. dem.), za samostatnou židovskou kandidátku Jindřich Herrman a Rudolf Fahn, MUDr. R. Frankl byl zvolen I. náměstkem starosty města, Jindř. Herrman členem městské rady, Rudolf Fahn jest členem obecního zastupitelstva. Markus Levinský byl členem okresního výboru; jediný žid v této samosprávné korporaci.

Dobříšští židé řemeslníci, průmyslníci a obchodníci.

Bernard Eisner, nar. 18. března 1818 ve Třetí u Kamýka, zemř. v D. r. 1902. Byl knihářem. Uchoval v paměti mnoho událostí ze starých časů, které dlema prožil, dílem od starších pamětníků slyšel.

Ludvík Eisner, syn předcházejícího, naroz. ve Třetí 20. března 1851, zemřel 27. prosince 1931. Vyučil se kniharství u otce, pracoval v Praze, Kolíně, Budapešti, potom navrátil se domů, pracoval u otce a po jeho smrti převzal živnost, kterou držel až do vysokého věku 75 let sám bez pomocníků. On a jeho otec prožili v kniharské dílně dohromady 80 let. Po 17 let

Synagoga (vnitřek)

byl starostou ch. k., mnoho let zastával důležitou funkci v okres. nemocenské pokladně. Dal první podpu a horlivě pracoval pro zřízení okresního musea.

Salomoun Abeles, syn Josefa Abelese, obecně

zvaného Šie Abeles, vyučil se pomocí bratra Jonase ve Vídni rukavičkářství, pracoval v tomto oboru v Německu a ve Francii a usadil se konečně r. 1864 v D. S počátku zasilal rukavice k ušití do Prahy, jelikož to však bylo drahé a pro špatné spojení s Prahou též nepohodlné, připadl na myšlenku vyučiti tomuto zaměstnání domácí lidi, čímž dal základ k domácímu průmyslu šití rukavic v D., který pak rychle vzkvétal. Rukavičkářství zavedené v D. stalo se časem důležitým zdrojem obživy tisícům lidí. Podle údajů L. Weigera v knize „*Vývoj a stav průmyslu rukavičkářského*“ bylo v r. 1901 v dobříšském okrese 2000 šiček na strojích a 500 šiček ručních, jichž celkový roční výdělek činil skorem půl milionu korun.

Poválečná doba přinesla nový ruch do průmyslu, nová generace zreorganizovala výrobu, přistavovala a vyzušovala stroje, zvyšovala kapacitu svých útavů, takže dnes je rukavičkářství na D. nejdůležitější složkou hospodářskou pro celý okres. V přítomné době jsou v D. tato faktorství: Frankel & Herrmann, Schwarz & Lederer, Anna Pollaková, Rudolf Fahn, Richard Fleischmann, Josef Frankel, Adolf Porges, Vítězslav Lion, Josef Glück, Julius Porges, Regina Lionová, Jindřich Böhm, Robert Schwarz a ve Staré Huti u D. Rudolf Karpeles. Přisežným znalcem pro obor šití rukavic a předsedou obvodní komise pro domácí práce pro okresy Příbram a Hořovice je Jindřich Herrmann.

Nesčíslněkrát byl domácí průmysl nucen hájit své zájmy, ať při úpravě zákonů, týkajících se domácího průmyslu, ať při vyjednávání s továrníky ohledně cen neb s dělnictvem stran mezd. Byli to v poválečné době zejména Jindřich Herrmann a Emil Schwarz, kteří čestně obhájili zájmy faktorů, a tím se o průmysl rukavičkářský zasloužili.

Adam Levinský (jenž byl starostou ž. o. v letech 1792–1800) založil v D. flusárnu a vinopalnu. Za starodávna museli poddání odevzdávat vrchnosti popel. Popeláři v D. byli Bernard Klinger a jeho syn Josef, kteří měli domek, „*Schutzhaus*“, na náměstí, dosud existující a starobylým zevnějškem nápadný. Flusárna byla časem zrušena, vinopalna však udržela se až na naše časy. Po Adamu Levinském drželi ji Bernard, Mojžiš, Markus Levinský a po nich přešla na Alfreda Bondyho. Dnes v ní pracuje místní zemědělské družstvo.

Poblíž knížecího dvora v Trnové (Karolinenhof), asi hodinku od města, bývala knížecí otcárna. Tu mívá v nájmú Lazar Mayer (v r. 1777–1780 př. ž. o.), po něm ji převzal Vit Wiesner a časem byla přestěhována do kláštera v Obořišti, zrušeného za císaře Josefa II. Když velkostatek s výrobou octa přestal, zřídili si bratři Bernard a Marek Levinský „*továrnu na octovou trest a octan olovnatý*“ přímo v D. v místě, kde z náměstí se přechází na t. zv. Malou Stranu. Tato otcárna byla již před delší dobou zrušena, v budově je skladiště hospodářského družstva.

V D. býval odedávna též pivovar, rovněž knížecí. Starý pivovar, stávající pod zámekem, po němž dnes není ani památky, mívá v pachtu Markus Levinský. Nový pivovar, u rybníka Papeže, mívá dlouhá léta v nájmú Filip Kellner. Moric Levinský zřídil také chmelnu za městem u silnice k Rosovicům, dnes již zrušenou. Bratři Levinští Bernard a Markus, Julius a Moric měli v D. továrnu výrobu lihovin.

Stará rodina Levinových, jistě jedna z nejstarších na D. usedlých rodin židovských, dala D. řadu vynikajících mužů, kteří podnikavostí v různých průmyslových oborech zasáhli hluboce do skromného hospodářského života tíšeho městečka.

Mnozí rodáci dobříšští začali svou kariéru doma,

často z velmi skromných poměrů. Časem se jim dobře vedlo, nastřádali si kapitálek a odstěhovali se do Prahy, Plzně, Vídně a j.

Adolf a Emil Beckové začali v D. rukavičkářství, později se odstěhovali do Prahy a zřídili si továrnu.

Simon Kohn, bývalý kupec dobříšský, odstěhoval se do Prahy a zřídil si tam továrnu na stříbrné zboží, jež měla později firmu Simon Kohn a synové.

Bratři Josef a Filip Beckové odstěhovali se do Prahy, zakoupili si na Smíchově t. zv. Štěpánský mlýn a vedli tam obchod v obilí a mouce. Na D. mívají obchod v střížním zboží a obilí pod firmou „*Simona Becka synové*“. Patřily jim dva domy, z nichž jeden je dnes v držení hoteliera Heinze, druhý je nyní radnice dobříšská. Filip Beck byl v Praze velmi známou osobností, neboť byl členem mnoha dobročinných institucí a podporovatelem chudiny. Dlouhá léta byl také starostou Meislový synagogy.

Adolf Wiener měl v D. obchod zbožím koloniálním a střížným. Později se odstěhoval do Prahy a věnoval se rukavičkářství.

Josef Bondy, syn Simona Bondyho, klempíř, byl v mladších letech učitelem v Kasejovicích. Později se stal v Zateč velkoobchodníkem s chmelem a byl daleko široko znám pod jménem „*český Bondy*“.

V přítomné době jsou v D. tyto židovské obchody: Simon Oppenheimer, Josef Kosiner, Anna Blochová a filiálka tov. Respo, vesměs střížní a pletené zboží, Jakub Bloch skleněné zboží a nádobí, Eduard Meisler, velkoobchod koloniálním zbožím, železem a obilím. Bedřich Oppenheimer, nákup různých surovin, Samuel Rubín, obchod potravinami a nákup koží, Julius Grossmann, nákup koží, peří a různých surovin.

Dobříšští židé a války.

Napoleonských válek se účastnili a jako invalidé se vrátili: Wolf Eisner, Jakob Eisner a Mojžiš Eisner ze Třetí, Josef Perlmann ze Staré Huti (zemřel 15. břez. 1853), Mathias Porges z Občova (zemřel 4. říj. 1872), Michael Fleischmann z Oubenice (zemřel 24. pros. 1883 ve stáří 104 roků).

Okupace v Bosně se účastnili: Hynek Schwarz (zemřel r. 1924), jeho bratr Karel Schwarz (zemř. ve Vídni v r. 1929) a Alois Polák (zemř. v r. 1925).

Světové války se účastnilo z dobříšské ž. o. 69 mužů. Z těch padlo 6, zjati byli 4. Padlým postaven na hřbitově vkusný památník.

Soupis židovských rodin náboženské obce dobříšské podle stavu z konce r. 1930.

Dobříš: Bleierová Arnoštka, Bloch Adolf, Bloch Jakub, Böhm Jindřich, Bondy Otto, Bondyová Františka, Elischaková Matylda, Eisner Hynek, Eisner Ludvík, Bienenfeld Ludvík, Frankel Josef, Frankel Richard, MUDr., Fahn Rudolf, Glück Josef, Grossmann Julius, Glücková Alžběta, Herrmann Jindřich, Herrmannová Hermína, Fleischmannová Růžena, Katz Bohumil, Katz Karel, Krása Otto, Kaufmannová Růžena, Kosiner Josef, Kleinerová Leopoldina, Lederer Leopold, Lionová Regina, Meisler Eduard, Novák Leopold, Novák Otto, Oppenheimer Bedřich, Oppenheimer Simon, Pollaková Anna, Porges Julius, Rubín Samuel, Poláková Františka, Schwarzbergová Kamila, Sternová Zdenka, Schwarz Emil, Wienerová Hermína. Stará Huta: Karpeles Rudolf. Rosovice: Popper Julius. Dlouhá Lhota: Oppenheimerová Anna. Nová Ves: König Albert, Krása Karel, Resek Ludvík. Nový Knín: Lederer Berthold. Čelýš:

Bondy Leopold. Hřímčedice: König Hugo, Pisinger František, Rosenzweig Bohumil. Borotice: Friedmanová Marie.

Prameny:

Kopáček Ludvík, Z historie náb. obce israelské na Dobříši. Dobříš 1904. Nákladem spolku Chevrah-Kadišah.

Bondy Bohumil-Dvorský František, K historii židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od r. 906 až 1620, 2 díly. Praha 1906. V komisi Fr. Rívnáče.

Pamětní kniha nábož. obce dobříšské, založená r. 1869 a věnovaná předsedou obce Markusem Levinským.

Elenchus des Faszikels, Publica politica Nro IV. Judenschaft betreffende Noten. (Rejstřík ze sbírky listin dobříšského velkostatu uložený v archivu nábož. obce.)

Stanovy pohřebního bratrstva z r. 1806.

Památník okresu dobříšského. Dobříš 1898.

Kalendář českožidovský. Povídky a články dra Klementa Salače v roč. 1923/24, 1924/25, 1925/26, 1926/27, 1927/28, 1928/29, 1929/30, 1930/31.

Nejcennější pomoc poskytl autorovi při sepisování této práce starý památník p. Ludvík Eisner, jenž zachoval ve své paměti

mnoho událostí, které sám zažil nebo o nichž slyšel. Autor je si plně vědom, že bez jeho pomoci, vzhledem k nedostatku písemných dokladů, byla by jeho práce velmi kusá. Pan Eisner zemřel v prosinci r. 1931 nedávno se vydání tohoto článku, jehož byl spoluautorem; Cest jeho památce! Stejně je autor zavázán díkem i starostovi náboženské obce židovské panu Emilu Schwarzovi za ochotné opatření různých dat, za obstarání některých fotografií a za revizi rukopisu.

1) Zvláště znamenatí židovská rodina dobříšská, z níž vyšlo několik mužů, kteří si získali mnoho zásluh o dobříšský průmysl a byli též vynikajícím způsobem účastni ve správě židovské obce.

2) Z rodiny Fischerů pocházel vynikající organizátor českožidovského hnutí redaktor a spisovatel Karel Fischer.

3) Syn Wolfa Sterna Josef Nathan (narozený bez řešojim) získal si s otcem mnoho zásluh o své nověze tím, že jakožto mouč obězovali zadarmo daleko široko za svým rayonem.

4) Z rodiny drublických Schwarzů pocházel Josef Schwarz, rabín, jenž v Drublicích vyučoval náboženství a psal tory. Byl žákem rabína Jakuba Noa Judy Leiba tamtéž. Napsal též knihu různých modliteb Sefer kinteres, na níž pracoval dva roky. Vzácný rukopis je v majetku Oty Eisnera v Praze.

5) Adam Lövi v Dobříši (zemřel r. 1800) dostal od velkostatu jméno Levinský, jeho synovec Šalomoun Lövi v Staré Huti měl pořad staré jméno Lövi.

6) Zemřelý byl podle nápisu z Pičína, vesnice ležící na polovině cesty mezi Dobříší a Příbramí. V Příbramí se židé nesměli usazovati, pochovávalo se tedy z příbramského okolí na hřbitově dobříšském.